

УДК 368.5

*О. В. Марценюк-Розарьонова,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет
О. М. Чернопищук,
бакалавр, кафедра фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет
Я. Р. Якубовська,
бакалавр, кафедра фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет*

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

*O. V. Martsenyuk-Rozaronova
Candidate of economic sciences, associate professor of department of finances, banking and
insurance, Vinnytsia national agrarian University
O. M. Chornopischuk
bachelor, department of finances, banking and insurance,
Vinnytsia national agrarian University
Y. R. Yakubovska
bachelor, department of finances, banking and insurance,
Vinnytsia national agrarian University*

FEATURES OF INSURANCE IN THE AGRICULTURAL SECTOR

У статті визначається сутність та необхідність аграрного страхування для сільськогосподарських товаровиробників. Визначається роль держави у процесі організації агрострахування в Україні. Під час дослідження нами було проведено оцінку сучасного стану ринку аграрного страхування в Україні та визначено перспективи його подальшого розвитку. Також розглянуто питання проблем і перспектив проведення страхування ризиків в аграрному секторі. Виявлено найефективніший засіб захисту та зменшення ризиків у сільському господарстві. Досліджено основну класифікацію видів ризиків у сільському господарстві. Запропоновано головний фінансово-економічний інструмент захисту майнових інтересів аграрних підприємств під час виробництва та переробки сільськогосподарської продукції.

Обґрунтовано нові наукові підходи до розкриття сутності страхового захисту у сільському господарстві на основі використання наукового інструментарію економічної теорії, філософії, фінансової науки, притаманних їм форм і методів пізнання.

The essence and necessity of agrarian insurance for agricultural commodity producers are determined. The role of the state in the process of organizing agri-insurance in Ukraine is determined. During the study, we evaluated the current state of the agrarian insurance market in Ukraine and outlined the prospects for its further development. Issues and perspectives of risk insurance in the agrarian sector are also considered. The most effective means of protection and reduction of risks in agriculture are revealed. The main classification of types of risks in agriculture is investigated. The main financial and economic tool for protection of property

interests of agrarian enterprises during production and processing of agricultural products is offered.

New scientific approaches to the disclosure of the essence of insurance protection in agriculture are grounded on the basis of the use of scientific instruments of economic theory, philosophy, financial science, their forms and methods of cognition inherent in them.

Ключові слова: аграрне страхування, ризик, сільське господарство, програми аграрного страхування, Аграрний страховий пул, індексне страхування.

Key words: agrarian insurance, risk, agriculture, agrarian insurance programs, agrarian insurance pool, index insurance.

Постановка проблеми. Аграрний сектор – важлива частина економіки України, тому його страховий захист від можливих збитків в наслідок різного роду ризиків – актуальна проблема.

Необхідність розвитку страхування в аграрному секторі обумовлена цілим рядом головних факторів серед яких:

— важливе значення по масштабу, місцю і ролі аграрного сектора в забезпеченні населення продуктами харчування, а промисловості – сировиною;

— кількість і вартість зайнятих в аграрному секторі матеріальних і трудових ресурсів, наявна і постійно зростаюча матеріально технічна база, готова продукція, сировина, які самі по собі потребують страхового захисту;

— обсяги необхідних вкладень в аграрний сектор, необхідність постійного інвестування в вигляді матеріальних, енергетичних і трудових витрат (добрива, засоби захисту рослин від шкідників, паливо-мастильні матеріали, електроенергія, насіння, техніка, людська праця) і необхідність їх захисту;

— підвищена, в порівнянні з іншими галузями економіки, залежність від природних умов (надлишок або недостатність тепла і вологи для оптимального розвитку рослинництва, хвороби, шкідники, стихійні лиха і т.і.) що не тільки відображається на кінцевому результаті щорічного господарювання, але і може призвести до повної втрати всього того, що було вкладено сільськогосподарське виробництво в тому чи іншому господарстві або навіть в цілому регіоні країни;

— законодавча неврегульованість захисту аграрного сектору з боку держави в цілому і фактично відсутність страхового захисту окремого сільськогосподарського виробника зокрема (власність на землю і її захист, джерела фінансування, компенсація можливих збитків і т.і.).[8]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій та досліджень по даній тематиці показав, що проблемною оцінкою розвитку агрострахування в Україні займаються такі вітчизняні учені як А.В.Гордійчук, М.Я.Дем'яненко, Р.О. Колібаба, О.В. Марценюк-Розарьонова, О.М. Остапенко, Павленко О. Разом з тим, потребують подальшого розгляду питання, пов'язані з пошуком шляхів оптимального страхового захисту сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрне страхування як один із головних інструментів управління ризиками надає змогу поєднувати інтереси учасників ринку аграрного страхування та держави.[1]Українське аграрне страхування проходить нелегкий шлях становлення, і це очевидно підтверджується тим, що українська сільськогосподарська галузь розвивається швидкими темпами, а обсяги застрахованої продукції не збільшуються (рівень агрострахування лишається мізерним на рівні 3 — 5%).[8]

Існують різні види програм: програми страхування урожаю та доходів, які гарантують компенсацію втрат виробника сільськогосподарської продукції не тільки від недостатньої кількості врожаю, а й від зниження цін на продукцію. Програма страхування тварин гарантує страхувальнику відшкодування можливих збитків, пов'язаних з утриманням худоби і птиці і, як наслідок настання страхового випадку, недоодержанням від неї певного виду кінцевої продукції, а саме молока, м'яса, хутра, шерсті, яєць, тощо. Цей страховий продукт передбачає також надання страхувальнику додаткових послуг, таких як, оцінка його майна (у цьому випадку с/г тварин та птиці), рекомендації щодо утримання худоби, оцінка збитку (при настанні страхового випадку), а також повний супровід договору страхування від моменту подання заяви на страхування до останнього дня дії укладеного договору. [6]

Програма страхування фінансових ризиків полягає у тому, щоб відшкодувати можливі втрати на випадок, коли через певний період застраховані угоди не дадуть очікуваної віддачі. Страхове відшкодування в такому разі встановлюється в обсязі різниці між страховою сумою та одержаним прибутком від застрахованої комерційної діяльності. [10]

Страхові організації з гучними назвами на кшталт "Аграрний страховий пул", не дали поки що реального поштовху розвитку аграрного сектору - і не тільки через відсутність у бюджеті коштів на обіцяну державою підтримку. Причина невдач скоріш за все, криється в традиційному підході до цієї проблеми. Спроби розвивати страхування в сільському господарстві традиційно впираються в об'єктивність оцінки

ризик у його системність: коли у страховика немає впевненості у відсутності злої волі зацікавлених осіб та в оцінці розміру збитків, а також реальної можливості відстежити це і проконтролювати. Тобто, ризик може втрачати критерії випадковості настання, на яких ґрунтується сама основа страхування.

Важливо було би визначити переваги індексного страхування. Його вартість для страхувальника може бути в кілька разів дешевшою традиційного страхування. Вартість ризикового комерційного страхування становить близько 5% від страхової суми, індексного - від 3% і нижче. Індексне страхування не вимагає складного висококваліфікованого андеррайтингу і набагато простіше і не затратне в організації та обслуговуванні. Здешевлює страхування в цьому випадку і мінімізація адміністративних витрат на моніторинг та оцінку збитків. Настання страхового випадку фіксується на основі незалежного і загальнодоступного джерела інформації. [4]

Одним із ефективних та надійних інструментів управління ризиками, які проявляються в сільському господарстві є аграрне страхування. Основні види ризиків у діяльності АПК, які пов'язані з проявом різноманітних небезпек в сільському господарстві, відображені в табл 1.

Таблиця 1.
Основні види ризиків у діяльності сільськогосподарських підприємств

Види ризику	Форми впливу	Негативні результати впливу
Природні	Природно-ерозійні процеси	Недоотримання сільськогосподарської продукції внаслідок несприятливих погодних умов
Техногенні	Хімічне забруднення, забруднення отрутохімікатами ґрунтів, нерациональне використання мінеральних добрив, перезволоження земель	Зниження врожайності та погіршення якості ґрунтів
Антропогенні	Погіршення ґрунтової структури, механічне руйнування та ущільнення ґрунту, зниження рівня гумусу в ґрунті	Порушення природного балансу, втрата ґрунтового покриття, винос поживних речовин з ґрунту
Радіаційні	Іонізуюче випромінювання радіаційних матеріалів у навколишньому середовищі	Потрапляння радіоактивних речовин у сільськогосподарську продукцію
Еколого-економічні	Використання екологічно- небезпечних технологій у процесі виробництва сільгосппродукції	Зниження якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції

Джерело: Жмурко І. "Ризики в аграрному секторі та необхідність їх страхування"

Згідно даних Проекту «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі» складеного Всесвітньою банківською групою чітко аргументується, що ринок аграрного страхування України протягом 2014-2016 рр. демонструє тенденцію до повільного скорочення: зменшуються усі реальні показники його діяльності (кількість укладених договорів, об'єм застрахованих площ та зібраних страхових премій у реальному вимірі).[12]

Якщо 2016 рік став першим роком, коли після тривалого періоду скорочення ринок аграрного страхування показав деяке пожвавлення, то 2017 рік продовжив цю тенденцію, поширивши її на більшу кількість показників.

У 2017 році вперше, починаючи з 2011 року, зростає кількість укладених договорів страхування: зростання склало 21%. Обсяг зібраних страхових премій у гривні зростає вже третій рік поспіль, зокрема, у 2017 році він зріс на 30% та склав 204.4 млн грн. В загальному у 2017 році страхові компанії уклали 957 договорів страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень, зокрема, 427 – на зимовий та 530 – на весняно-літній період. Загальна страхова сума за договорами страхування сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень склала 5.913 млрд грн. Сума зібраних страхових премій склала 204.4 млн грн, що на 30% перевищує рівень минулого року. Сільськогосподарські культури були застраховані на загальній площі 657.1 тис. га. Середня ставка страхової премії за весь андеррайтинговий рік склала 3.5%, зокрема, 3.7% – за зимовий період та 3.4% – за період весна-літо. [5]

У 2017-му страхування сільськогосподарських культур здійснювали 15 страхових компаній. Показники страхування за цей період наведені у табл 2.

Таблиця 2.
Зведені дані страхування в розрізі страхових компаній, 2017 р.

№	Страхові компанії	Премії, тис.грн.	Виплати, тис.грн.	Рівень виплат, %
1.	PZU Україна	31775	19167	60,32
2.	Країна	7866	172	2,18
3.	АСКА	6341	56761	895,14
4.	АХА Страхування	6763	278	4,11
5.	ІНГО Україна	7015	2636	37,58
6.	Арсенал Страхування	2541	31	1,22
7.	Здорово	825	584	70,83
8.	ТАС СГ	510	55	10,70
9.	Провідна	513	199	38,83

Джерело: Офіційний сайт Ліги страхових організацій України

Як видно з рис.1, найбільше площ було застраховано під озимою пшеницею (414.5 тис. га, або 63.1%). Далі в бік зменшення йдуть: озимий ріпак (95.4 тис. га, або 14.5%), кукурудза (70.2 тис. га, або 10.7%), соняшник (36.7 тис. га, або 5.6%), озимий ячмінь (9.4 тис. га, або 1.4%) та соя (7.1 тис.га, або 1,1%).

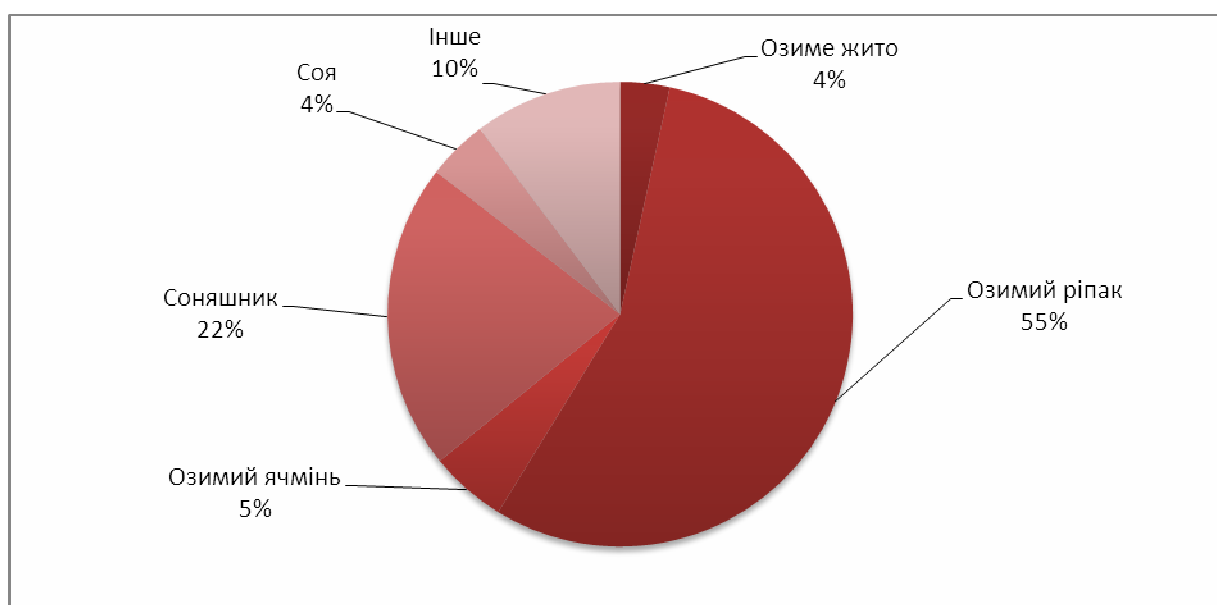

Рис. 1. Структура застрахованої площі, 2017р.[5]

Значну частину в агострахованні займає страхування тварин.

У 2017-му році було укладено 23 договори на страхування тварин (13 – ВРХ, 9 – страхування свиней та 1 – страхування свійської птиці). Загальна страхова сума склала 316 млн грн, а сплачена страхова премія – 2.4 млн грн. Звернень за страховим відшкодуванням та, відповідно, страхових виплат, не зафіксовано.

Таблиця 3.
Зведені дані зі страхування тварин, 2017 р.

Вид тварин	К-сть договорів	Страхова сума, грн.	Сума премій, грн.	Середня ставка премії, %
Свині	9	190436212	1867156	1,0
ВРХ	13	111514671	486070	0,4
Птиця свійська	1	14049785	73059	0,5
Загалом	23	316000668	2426285	0,8

Джерело: Аналітичне дослідження “Ринок агостраховання України у 2017-му андерайтинговому році”

Середня ставка страхової премії за укладеними договорами – 0.8%. Низька ставка страхової премії за договорами страхування тварин вказує на те, що ці договори не покривають основних ризиків виробництва тваринницької продукції. Ймовірно, за укладеними договорами тварини використовувалися в якості застави для отримання кредиту.

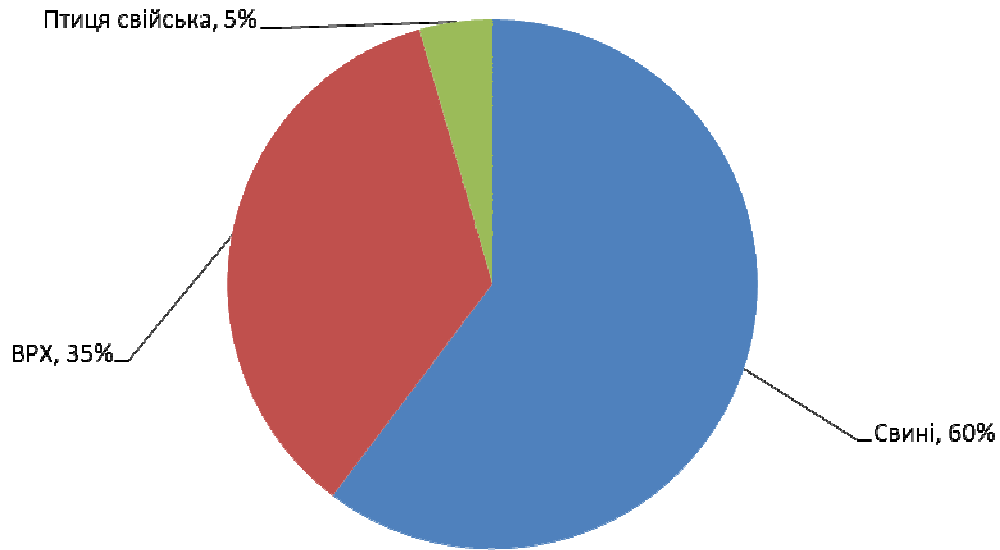

Рис. 2. Структура страхових сум по кожному виду тварин, 2017 р.

Страховання майна сільськогосподарських товаровиробників провадиться відповідно до правил страхування, що розробляються кожним страховиком, який має ліцензію на цей вид діяльності, і затверджуються при видачі ліцензії.

Найбільшим попитом серед сільськогосподарських товаровиробників користується такий страховий продукт як страхування, пов'язане із відшкодуванням фактичних витрат на вирощування посівів (висаджування) в наслідок повної загибелі рослин на всій або частині площі. Найбільше договорів укладається по страхуванню витрат на вирощування посівів та страхуванню врожаю сільськогосподарських культур по озимих зернових. На другому місці - страхування тварин, де переважає попит на страхування великої рогатої худоби. [5]

Невелику частку в агрострахуванні займає страхування відповідальності юридичних осіб за спричинення шкоди життю та здоров'ю працівників АПК необхідне для підвищення матеріального забезпечення сільських мешканців, підвищення їх добробуту. В аграрній сфері кількість укладених договорів особистого страхування набагато менша ніж у містах, що пов'язано з відсутністю необхідних коштів для укладання договору страхування, недостатньою поінформованістю сільського населення, недовірою до надійності страхового захисту та іншими обставинами. На нашу думку, страховику доцільно більш детально аналізувати можливості запобігання ризиків в АПК, активніше працювати над укладанням договорів особистого, майнового страхування, попередження фінансових ризиків з метою розширення страхової діяльності в АПК. [10]

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нинішній етап розвитку сільського господарства України супроводжується загостренням низки соціально-економічних проблем. Проте навіть за несприятливих умов аграрний сектор продовжує демонструвати прийнятні темпи розвитку, що є, в першу чергу, результатом проведених земельної та аграрної реформ. Поряд з цим, нові виклики вимагають своєчасної реакції держави, аграрної науки і практики. Від того, наскільки оперативно й ефективно вітчизняний аграрний сектор адаптується до нових умов господарювання, залежать його подальші перспективи зайняти гідне місце серед провідних виробників агропродовольчої продукції в світі. [6]

Таким чином, можна в загальному відзначити, що для аграрних підприємств страхування має стати ефективним фінансово-економічним інструментом захисту майнових інтересів селян під час виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Подальший розвиток сільськогосподарського страхування повинен бути спрямований на створення вигідних та безпечних умов для ведення бізнесу всіма учасниками аграрного ринку, що передбачає розподіл ризиків між сільськогосподарськими виробниками, переробниками підприємствами, банками, страховими компаніями та державою. Така постановка питання дозволить інтегруватись вітчизняним товаровиробникам в європейський та світовий економічний простір, при цьому захистити їх інтереси, як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції. Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що з метою покращення ситуації на аграрному страховому ринку України, лише страхування допоможе мінімізувати ризики, які проявляються в сільському господарстві. [3]

Створення системи страхування агроризиків є масштабним та складним завданням. Системи ефективного страхування аграрних ризиків в Україні поки що не існує, але послідовно розроблена стратегія розвитку інфраструктури страхового сектора, розширення асортименту та якості страхових продуктів,

обґрунтована державна підтримка допоможуть створити таку систему управління агроризиками, що буде спроможною вирішувати різноманітні комплексні питання.[9]

Аграрне страхування має розвиватися за такими напрямками:

- удосконалення законодавства України, яке регулює надання страхових послуг аграрному ринку та надання сільськогосподарським виробникам державної підтримки зі страхування аграрних ризиків;

- інституційна розбудова, напрямлена на зростання спроможності держави здійснювати свої функції у цій системі;

- стимулювання та сприяння розвитку та консолідації страхового сектора, спрямованого на підвищення його спроможності надавати кваліфіковані послуги аграрному сектору.[7]

Література.

1. Про державну підтримку сільського господарства в Україні: Закон України від 01.01.2017, підстава 1791-19 (із змінами і доповненнями)

2. Жмурко І. Ризики в аграрному секторі та необхідність їх страхування // Економіка АПК. 2015. № 2, ст. 25-27

3. Остапенко О.М. Удосконалення вітчизняної системи страхування аграріїв з урахуванням зарубіжного досвіду / О.М. Остапенко // Економіка: реалії часу: наук. журн. 2013. № 5(10). ст. 38-45

4. Шолойко А.С. Принципи обов'язкового страхування в умовах ринкової економіки / А.С. Шолойко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. ст. 55-58

5. Аналітичне дослідження “Ринок агрострахування України у 2017-му андерайтинговому році” // Режим доступу : <http://agroinsurance.com/wp-content/uploads/2017/11/Ryinok-agrostrahovaniya-Ukrainiyi-za-2017-god.pdf>

6. Економіка, бухгалтерський, облік, аудит//Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://ekonom-buh.ru/>

7. Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал// Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/zabezpechennya-strahovogo-zahistu-agrarnih-tovarovirobnikiv.html>

8. Офіційний сайт журналу “Вісник” Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.visnuk.com.ua/>

9. Офіційний сайт журналу “Агросвіт” Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.agrosvit.info/pdf/4_2017/7.pdf

10. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України.// Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://forinsurer.com>

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine “On State Support to Agriculture in Ukraine”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> (Accessed 25 January 2018)

2. Zhmurko I.V.(2015) Risks in the agrarian sector and the need for their insurance // Economy of agroindustrial complex, vol. 4, pp. 25-27

3. Ostapenko O.M.(2013), “Improvement of the domestic insurance system for agrarians in the light of foreign experience”, Economy: realities of time, vol. 5(10), pp. 38-45

4. Sholoyko A.C.(2009) “Principles of compulsory insurance in a market economy”, Ekonomika APK, vol. 10, pp.55-58

5. Agroinsurance (2017), “Ukrainian agribusiness market in 2017”, available at: <http://agroinsurance.com> (Accessed 29 January 2018)

6. Martseniuk – Rozar'onova O.V. (2014), “Feature and state of development of the insurance market of Ukraine”, *Ekonomichni nauky*, vol.7, pp. 48-50.

7. Accounting and Finance of the AIC: Accounting Portal(2018), “Providing insurance protection to agricultural commodity producers”, available at: <http://magazine.faaf.org.ua/zabezpechennya-strahovogo-zahistu-agrarnih-tovarovirobnikiv.html/>, (Accessed 25 January 2018)

8. Newsletter: officially about taxes(2015), “Features of insurance in the agrarian sector”, available at: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8247>, (Accessed 15 January 2018)

9. AgroSvit (2017), “Economic Content and Importance of Agricultural Insurance”, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2017/7.pdf, (Accessed 20 January 2018)

10. Forinshurer (2017), “Rating of insurance companies for voluntary insurance of agricultural products for 9 months of 2017.”, available at: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/17/9/76>, (Accessed 16 January 2018)

Стаття надійшла до редакції 30.03.2018р.